

נושא: אקולטורציה דרך סיפורים משפחתיים – שיח תרפויטי, עבודת זהות רגשית ומסלולי-חיים דוריים
מגיש: רותם לשם
מנחה: פרופ' רקפת סלע-שפי

תקציר

שאלת השינוי הרגשי בחייהם של אנשים בחברות מודרניות, והאופן שבו שינוי זה מתעצב לאור- ומאפשר – תמורות פוליטיות, כלכליות וחברתיות רחבות, מעוררת דיון אינטנסיבי בתחומים שונים במדעי האדם. המחקר הנוכחי מציע להתמודד עם שאלה זו מנקודת מבט מיקרו-תרבותית (Lizardo 2017; Sheffy 2017; Swidler 2001; Wetherell 2012), שנועדה להסביר כיצד תהליכים תרבותיים רחבים משתקפים ומתעצבים בפרקטיקות זהות רגשיות בתוך קבוצה חברתית לאורך דורות. מפרספקטיבה זו, מחקר זה עוקב אחר תמורות בדפוסי שיח רגשיים ביחס למשפחה כחלק מתהליכי אקולטורציה ושינוי זהות בתוך קבוצת הגירה. ספציפית, הוא בוחן משפחות של מהגרים יהודים שהגיעו לישראל ממזרח ומרכז אירופה ('אשכנזים') לאחר מלח"ע השנייה, משפחות שעברו אקולטורציה הנתפסת כמוצלחת בחברה הישראלית, ושהתחולל בהן שינוי רגשי משמעותי בהיבטים שונים של החיים תוך שני דורות בלבד. בעוד שספרות המחקר מתעלמת מקבוצה זו כ'קבוצת הגירה' (ככל הנראה עקב הנטייה להתמקד בהשלכות השואה על המשפחות ובשל הדימוי השגוי שלה כקבוצת עלית שהשתלבה באופן אוטומטי בחברה המקומית), המחקר הנוכחי מבקש דווקא להדגיש את העובדה שמדובר במשפחות מהגרים, שעברו 'מיינסטרימיזציה' (Alba & Nee 2003), ולהאיר את תהליך ההפכותן לסמן של ישראליות 'טיפוסית'. באופן זה, המחקר מציע להתבונן בשינוי הרגשי שהתחולל בהן כבנייר לקמוס לתהליכים תרבותיים רחבים יותר שהיו חלק מהיווצרותו של המיינסטרים הישראלי במחצית השנייה של המאה העשרים: התרחבות מעמד-הביניים, אינדיווידואליזציה וגלובליזציה.

בעוד שהסברים לתמורות הללו בחברה הישראלית (אלמוג 2004; רם 2005), ובחברה המערבית בכללותה (Bauman 2000; Beck & Beck-Gernsheim 2002; Giddens 1992), נוטים להתמקד בהיבטים פוליטיים וכלכליים רחבים (וליאריים) הקשורים להפיכתן של חברות קולקטיביות ו'מסורתיות' לחברות אינדיווידואליסטיות וגלובליות, רק מעט ידוע לנו על האופן שבו תמורות אלה משתקפות ומתעצבות בחייהן הרגשיים של משפחות ומארגנות אותם לאורך דורות. המחקר הנוכחי מבקש לברר סוגיה זו על ידי הצגת זווית חדשה לניתוח-מיקרו של תהליכים תרבותיים. המחקר עוקב אחר השתנותם של סגנונות דיבור רגשיים על המשפחה לאורך דורות, וחושף את תפקידם כמכונני זהות. הניתוח מבוסס על ראיונות-עומק עם שלושה דורות במשפחות המשתייכות לקבוצת ההגירה הנבחנת, ומשווה בין היבטים רגשיים שונים של הסיפורים המשפחתיים בכל דור. בעוד שספרות המחקר הקיימת על סיפורים משפחתיים מתמקדת לרוב באופן שבו אינטראקציות משפחתיות משקפות אידיאלים תרבותיים ומגיבות אליהם, המחקר הנוכחי טוען כי לסיפורים משפחתיים יש אף תפקיד משמעותי בהבניית המציאות

החברתית – הם משמשים כסוכן לשינוי תרבותי לאורך זמן. הגישה הדרמטורגית-רגשית (Goffman) המחקר חושפת כיצד סיפורים משפחתיים מתפקדים כאתר לניהול רגשי שבאמצעותו הדוברים מבנים את זהותם בראיונות באופן המצדיק את מסלולי חייהם ונותן להם תוקף. התבוננות כזו בסיפורים שופכת אור על תהליכי הזהות הרגשיים שהשתנו לאורך הדורות כחלק מהשינוי התרבותי שהתחולל בקבוצה. לפיכך, מטרתו של המחקר הנוכחי היא לבחון כיצד סיפורים משפחתיים לא רק מכוננים רגשות וזהויות, אלא גם מסייעים בניווט של מסלולי-חיים ודרך כך משתתפים בעיצוב של תהליכים תרבותיים בקבוצה חברתית ובסביבה חברתית לאורך זמן.

המחקר נשען על גישה בין-תחומית לחקר התרבות, הרגש והאינטראקציה, המשלבת בין תחומי ידע שונים: חקר השיחה ופסיכולוגיה דיסקורסיבית (Edwards & Potter 1992; Potter 1996), מחקרים סוציולוגיים על עבודת זהות ורגשות (Hochschild 1983; Schwalbe & Mason-Schrock 1996) ומחקר הרגש כדפוס תרבותי (Illouz 2008; Pugh 2013; Swidler 2001). במסגרת זו, המחקר מציע דרך חדשה להבנת הזיקה בין רגשות, סיפורים משפחתיים, זהויות ומסלולי-חיים דוריים. המסגרת התיאורטית מפתחת ומרחיבה את המושג עבודת זהות רגשית בשני מובנים מרכזיים: מצד אחד, היא מציעה להבין את דרכי ההבנייה השיחנית של מציאויות סובייקטיביות בסיפורים כאמצעי לניהול רגשי המכונן דילמות זהות וכך מאותת על היחסים בין הדובר לזהויות רצויות/לא-רצויות. ומצד שני, היא מתייחסת לעבודת הזהות הרגשית המתבצעת בסיפורים כאל מנגנון שיש לו השלכות על דפוסי-פעולה ומסלולי-חיים. הפרקים השונים בעבודה מדגימים כיצד התרבות מעורבת בעבודת הזהות הרגשית של הדוברים בשלושה ממדים מרכזיים: **משאבים תרבותיים**, **אפקט (affect) ומוסדות**, והם ממחישים כיצד הסיפורים לא רק משקפים תהליכים תרבותיים רחבים, אלא גם מגיבים אליהם, מעצבים אותם ומשנים אותם. במטרה לתאר ממבט-על את השינויים בתהליכי הזהות הרגשיים לאורך הדורות, הסיפורים המשפחתיים יובנו כקריאות דוריות של **מפה משפחתית**, תיאור סימבולי של המציאות המשפחתית שבאמצעותו הדוברים מתמצאים במרחב החברתי ומנווטים את עצמם לנוכח יעדי זהות רצויים/לא-רצויים (כלומר, האופן שבו הפרט מציב עצמו ביחס למשפחה וממקם את משפחתו ביחס לחברה הכללית). פרקי הניתוח שיוצגו לאורך העבודה חושפים את הקואורדינאטות המרכזיות המארגנות את תנועתם של הדוברים במרחב החברתי: יחסים בין-דוריים, יחסים אתניים ויחסים מגדריים.

קורפוס המחקר כולל 53 ראיונות-עומק חצי-מובנים שנערכו בין השנים 2013-2017 בנושא 'יחסים משפחתיים' עם מרואיינים מקבוצת ההגירה הנבחנת, לרוב עם נציגים של שניים או שלושה דורות בכל משפחה. הדור הראשון במשפחות התמקם ביישובים קטנים ובינוניים (הראיונות נערכו בעיקר עם תושבי חדרה, רחובות ופתח-תקווה וצאצאיהם) שקלטו מהגרים יהודים רבים ממזרח-אירופה, מאסיה ומאפריקה בזמן 'העלייה הגדולה' של ראשית שנות החמישים. איתור המרואיינים נעשה דרך ביקורים בבתי-אבות ומועדונים לקשישים, בשיטת 'כדור השלג' ועל ידי פרסום ידיעות בעיתונים מקומיים של עמותות

לקשישים. כל הראיונות נערכו על ידי. הם נמשכו בין שעה לשלוש שעות, ותומללו בקפידה על פי קונבנציות של חקר השיחה. החומרים נותחו בעזרת מחקרי שיחה ושיחה מגוונים על מנת לבחון את ההיבטים הלשוניים (סמנטיקה ורטוריקה), הפארא-לשוניים (אינטונציות, עוצמת קול, מהירות דיבור וכדומה) והשיחתיים (לקיחת תורות בשיחה, קטגוריזציה, הבניית רשימה ועוד) של הסיפורים, תוך התמקדות בסגנונות שונים של נרטיביזציה. עיבוד החומרים נעשה בשיטה אבדוקטיבית (Timmermans & Tavory 2012), במסגרתו החומרים נבחנו באופן חוזר ונשנה אל מול תיאוריות קיימות, עד שהתפתחו וגובשו האינטגרציה התיאורטית שהוצגה למעלה והקונספט מפה משפחית.

החיבור מורכב מארבעה פרקי ניתוח שכל אחד מהם ממחיש היבט מסוים מתוך הטענה המרכזית ומפתח טענת-משנה המחזקת אותה. הפרק הראשון מתאר כיצד משאב תרבותי (שיחה תרפויטי) שנכנס למרחבים הציבוריים בישראל החל משנות השבעים של המאה העשרים, מחלחל לסיפורי הדורות הצעירים ומעצב את עבודת הזהות הרגשית שלהם ואת האופן שבו הם מנווטים את מסלולי-חייהם אל תוך מעמד-הביניים הישראלי. פרק זה משמש כמבוא לשאר פרקי הניתוח, משום שהוא מניח את התשתית להבנת דילמות הזהות הייחודיות לכל דור והאופן שבו הן מעצבות את האקולטורציה של המשפחות. הוא מצביע על שינוי בסגנונות הקריאה הדוריים של המפה המשפחתית דרך הקואורדינאטה המרכזית – יחסים בין-דוריים. ממצאי הפרק חושפים כי מרואייני הדור הראשון מציינים בסיפוריהם מתח בין זהות-יהודית-נרדפת, המוצגת דרך חוויות המלחמה והשואה, לבין זהות-ישראלית-חדשה, המוצגת דרך דיווחים על ההגירה והקמת המשפחות בישראל. בחינת הסיפורים מגלה כי ביטויי רגש שליליים המובעים ביחס לרדיפת היהודים במלחמה מועתקים (transferred) גם לצורך תיאור החיים בישראל. כלומר, המרואיינים משתמשים בתסריטים קולקטיביים הקוראים להגנה על העצמי והמשפחה מפני איומים חיצוניים גם כדי לתאר את חוויות ההשתלבות בחברה הישראלית.

לעומת זאת, סיפורי הדור השני מציגים מתח בין שתי זהויות דוריות: הזהות-הגלונית של דור ההורים לעומת הזהות-הישראלית-ילידית של הדוברים. במסגרת זו, המרואיינים מביעים תחושות של ריחוק מההורים וביקורת כלפיהם. משאב תרבותי מרכזי המספק את הכלים לעבודת הזהות הרגשית הזו הוא שיחה תרפויטי. שיחה זו מעניק למרואיינים כלים וורבליים להגדיר את הבעיות במשפחות שבהן הם גדלו. עם זאת, הדוברים מרסנים וממתנים את ביטוי הביקורת על ההורים בדרכים שונות, ודרך כך מפגינים מאמץ להתקרב להורים ולהזדהות עימם. ואילו סיפורי הדור השלישי מצביעים על כך שהשיחה התרפויטי כבר מוטמע בתשתית הסיפורים ומארגן את עבודת הזהות הרגשית של הדוברים מן היסוד. לעומת דילמות הזהות בדורות הקודמים, שיצרו מתח בין שתי זהויות קולקטיביות, סיפורים אלה מציגים לראשונה דילמות אישיות-תרפויטיות שעיקרן המתח שבין מאפייני עצמי שהוטמעו מההורים בעבר לבין מאפייני עצמי שהוטמעו מתרבות גלובלית המסמנים שאיפה לבידול ולשינוי. עבודת הזהות של דור זה מכוננת את העצמי כישות פסיכולוגית סובלת החותרת להכרה-עצמית ולשיפור-עצמי. עבודה זו מתבצעת על ידי שימוש בקטגוריות רגשיות ובתסריטים פסיכולוגיים לצורך אינטרוספקציה רגשית וחשיפת חולשות

העצמי. עם זאת, בחינת הסיפורים מגלה כי גם בדור זה הדוברים מרגישים לא בנוח להביע ביקורת על ההורים וכי הם מנסים למצוא דרכים להתאים את עצמם למשפחה ולהתפייס עימה.

הפרק הראשון מתאר אפוא כיצד שיח תרפויטי מתערב בעבודת הזהות הרגשית של המרואיינים החל מן הדור השני ומארגן את תהליך 'היהפכותם לישראלים' דרך ריחוק מסגנון-החיים הגלוי של ההורים. כתוצאה מכך, מרואייני הדור השני מכוונים את מסלולי-חייהם להקמת משפחות ממעמד-הביניים המטפחות סגנון-חיים הממוקד בפרט. בדור השלישי מגמה זו מתחזקת והסיפורים מגדירים את המציאות המשפחתית מנקודת המבט של הפרט, רגשותיו וצרכיו, ומכוונים את הדוברים להתייחס ליחסים המשפחתיים כפלטפורמה להבנת-העצמי ולחיפוש אחר דרכם הייחודית בעולם. עם זאת, הממצאים גם מראים כי למרות התקבלותו של שיח תרפויטי לסיפורים ונוכחותו הבולטת ברמת השיח הגלוי, עבודת הזהות הרגשית בדורות הצעירים ממשיכה לייצר באופן סמוי מחויבות חזקה למשפחה, שניתן לזהות את מקורה בסיפורי הדור הראשון. לפיכך, אף על פי שהדורות הצעירים הטמיעו רכיבים של שיח תרפויטי הממוקדים בפרט, הם מוטמעים בדפוסי רגש משפחתיים-קולקטיביים הממשיכים להיות אפקטיביים, והמתח בין שני המודוסים הרגשיים הללו מכוון אותם להמשיך ולארגן את מסלולי-חייהם סביב המשפחה.

בעוד שהפרק הראשון עוסק באופן שבו משאב שיח מסומן ומוכר מעצב את הסיפורים המשפחתיים, הפרק השני מתמקד בביטויים פחות מפורשים של התערבות התרבות בסיפורים, בעיקר דרך הגוף. פרק זה עוקב אחר האופן שבו אפקט (affect, ראו: Wetherell 2012) שלילי כלפי 'האחר האתני' (מזרחים), המדווח בסיפורים המשפחתיים לאורך הדורות, משקף ומאפשר את האקולטורציה של המשפחות וכניסתן למעמד-הביניים המקומי. באופן זה, הפרק חושף כיצד לסיפורים המשפחתיים יש תפקיד משמעותי גם בסימון התמורות באופני הכינון הסימבוליים של הגבול האתנו-מעמדי בחברה הישראלית. לפיכך, מטרתו של פרק זה היא להבין את יחסי הגומלין בין אפקט ועבודת זהות רגשית, ודרך כך לחשוף שינוי מהותי נוסף בסגנונות הקריאה הדוריים של המפה המשפחתית דרך קואורדינאטת האתניות.

ממצאי הפרק מראים כי גילויים של אפקט שלילי ביחס למזרחים עוברים כחוט השני בסיפוריהם של שלושת הדורות, אם כי הוא מפעיל את הרגשות של המרואיינים באופן שונה, בהתאם לעבודת הזהות הייחודית לכל דור. בדור הראשון המזרחים מוצגים כדמויות המאיימות על המשפחה, באופן המשחזר תסריטים רגשיים הקשורים לזהות-היהודית-הנרדפת. במסגרת זו, אפקט גזעני, המתבטא בביטויי פחד וסלידה, מניע את הדוברים להימנע ממזרחים ממעמד-נמוך ולהתקרב לאשכנזים ותיקים במרחב העירוני המשותף, ובשל כך, הוא מגלם, בו בזמן גם אסטרטגיה למוביליות חברתית דרך התרחקות ממזרחים. בסיפורי הדור השני, לעומת זאת, במבט ראשון נראה כי האפקט השלילי ביחס למזרחים נבלם. המרואיינים מדברים בגלוי נגד הגזענות של דור ההורים ומספקים במקומם סיפורים על קבלה וסולידריות בדור הילדים, שהובילו ליחסי חברות ואף לנישואים 'מעורבים'. סיפורים אלה משתלבים בעבודת הזהות הרגשית האופיינית לדור זה המבחינה בין דור ההורים הגלוי לדור הילדים הישראלי-ילידי. המרואיינים

מציגים את עצמם כאנשים עממיים שהמוביליות החברתית שלהם התרחשה ביחד עם מזרחים ולא על השבונם. ועם זאת, ניתוח הרבדים הסמויים של הסיפורים חושף כי האפקט השלילי לא נעלם, והוא מופיע כעת כאפקט מעמדי, הנגלה בביטויי אליטיזם כלפי מזרחים. ואילו בסיפורי הדור השלישי האפקט השלילי אינו מתבטא בקטגוריות אתניות מפורשות, אלא בקטגוריות חברתיות המבוטאות בכינויים אתניים (כגון: 'ערסים' ו'איכותיים'), אך מסמנים בפועל גבולות מעמדיים. בניגוד לסיפורי הדור השני, כאן הדיבור האתני מסמן עבור הדוברים תכונות ונטיות אישיות, המזוהות עם מתח בין עממיות לאליטיזם, המכונן את זהותם המעמדית.

לפיכך, ההשוואה בין סגנונות הקריאה הדוריים של המפה המשפחתית על פי קואורדינאטת האתניות מצביעה על שתי מגמות שהתרחשו במקביל – מיתון אפקט גזעני והתחזקות אפקט מעמדי – שתיהן מעצבות את תנועתם של הדורות השונים ביחס למזרחים. בדור הראשון, הדיווחים על אפקט גזעני משקפים את מסלול ההשתלבות של המהגרים האשכנזים דרך התרחקות ממזרחים. בדור השני, ההתנגדות הגלויה לגזענות מבטאת את חייהם של הדוברים במרחב עירוני 'מעורב' המעניק הזדמנות גם לאשכנזים וגם למזרחים לטפס ביחד בסולם החברתי. אם כי, בד בבד, ביטויי אליטיזם משמרים את ההיררכיה בתוך המרחב החדש, בין אלה שזהותם המעמדית החדשה מוצגת כטבעית לבין אלה שלא. ואילו בדור השלישי, למרות שברמה הגלויה הדוברים מתכחשים לקיום המתח הבין-אתני ואל נדרשים לו, כשהם מציפים דילמות זהות תרפויטיות הם מגייסים קטגוריות בעלות מטען אתני הממשיכות לשכפל דפוסי בידול קולקטיביים המסמנים את מיקום הדוברים בקרב מעמד-הביניים המקומי. באופן זה, הדורות הצעירים שותפים לכינונו של מרחב מעמדי 'מעורב', שמצד אחד מעניק לגיטימיות לבחור דפוסי-פעולה ומסלולי-חיים הקשורים למזרחים ואף כאלה המזוהים כמזרחיים, אבל מצד שני, עדיין ממשיך לתחזק את נחיתותה המעמדית של המזרחיות ביחס לאשכנזיות.

הפרק השלישי שואל כיצד התרבות מעורבת בעבודת הזהות הרגשית של המרוויינים בהתמקד בשינוי המוסדי בחלוקת התפקידים המגדרית במשפחה, שהתחולל כחלק מהשתלבותן של המשפחות בחברה הישראלית וכניסתן למעמד-הביניים. הוא בודק כיצד הצטרפותן של נשים לשוק העבודה החל מן הדור השני משתקפת ומתעצבת בהצגת הזהויות המגדריות של נשים וגברים דרך הדיווח על התפקיד הטיפולי (care) במשפחה לאורך הדורות. באופן זה, בחינת הממד המגדרי לא רק מנתחת את יחסי-הגומלין בין מוסד המשפחה לעבודת הזהות הרגשית של הפרט, אלא גם חושפת שינוי משמעותי באופן שבו הדורות השונים קוראים את המפה המשפחתית.

הממצאים מראים כי התמורות בפרקטיקות המוסדיות חוללו שינוי מהותי הן באופיו של הדיבור על הטיפול המשפחתי והן בגבול שהוא מותח בין התפקידים המגדריים. בדור הראשון הדיבור על הטיפול המשפחתי מייצר גבול מובהק בין נשים וגברים המתיישב עם חלוקת העבודה המסורתית (נשים-משפחה/גברים-עבודה). חלוקת התפקידים המגדרית מוצגת כטבעית וכהכרחית להישרדות המשפחה

ולהשתלבותה בחברה הישראלית, באופן המתיישב עם עבודת הזהות הרגשית האופיינית לדור זה. הדור השני מסמן את השינוי המוסדי במשפחות לנוכח כניסת הנשים לשוק העבודה. תמורות אלה באות לידי ביטוי בדיבור על הטיפול המשפחתי בשתי מגמות מרכזיות. ראשית, הגבול המגדרי מתחיל להיטשטש עקב היחלשות הזיהוי המובהק בין קודים רגשיים של דאגה וטיפול במשפחה לבין זהות נשית. מגמה זו מתבטאת בביקורת הנשים על היחסים הלא-שוויוניים בדור ההורים, המתארגנת במסגרת עבודת זהות רגשית המבחינה בין זהויות דוריות. טשטוש הגבול המגדרי אף מתבטא באופן שבו הגברים מתחילים להציג את זהותם המגדרית דרך דיווח על מעורבותם בטיפול בילדים. עם זאת, בד בבד, הגבול המגדרי ממשיך להימתח על ידי הדוברים: הנשים מצדיקות את תפקידן כמטפלות ראשיות באמצעות שיח רגשי והגברים מתייחסים בדבריהם בעיקר לתחומי טיפול הנתפסים כ'גבריים'. בדור השלישי רוב המרואיינים אינם הורים, ולכן סיפוריהם עוסקים בעיקר בטיפול שהוענק להם כילדים ובאופן שבו הוא עיצב את זהותם המגדרית. לפיכך, סיפורים אלה משקפים את ההשלכות של תהליכי הזהות הרגשיים שהתחוללו בדורות הקודמים על אופני הכינון של זהויות מגדריות בדור הצעיר. מבחינה סגנונית, עבודת הזהות התרפויטית של המרואיינים מטשטשת את הגבול המגדרי בכמה דרכים. הציפיות לטיפול משפחתי מופנות כלפי גברים ונשים כאחד. המרואיינים הגברים, בדומה לנשים, מציגים את זהותם המגדרית דרך אינטרוספקציה רגשית. כמו כן, זהויות מגדריות מתחילות להיות מוצגות כפרויקט דינמי ומתמשך ולא כקטגוריות קבועות. עם זאת, מבחינה תוכנית, הסיפורים משקפים ייצוגים סותרים ביחס לתפקידים מגדריים, חלקם מאתגרים את חלוקת העבודה המסורתית וחלקם משמרים אותה.

לפיכך, הפרק השלישי ממחיש כיצד השינוי במערך ההצדקות לתפקידים המגדריים, המעניק לגיטימציה למוסד המשפחה בחברה הישראלית, משתקף ומתעצב בסיפורים המשפחתיים של שלושת הדורות. ממצאי הפרק מראים כיצד ביטויי רגש הקשורים לטיפול במשפחה מתערבים בעבודת הזהות הרגשית של שלושת הדורות, מגדירים מחדש את היחסים בין נשים וגברים בתוך המשפחות ומכוונים את המרואיינים למסלולי-חיים חדשים. בדור הראשון הזיהוי המובהק בין טיפול משפחתי לנשיות כיוון את הנשים להישאר במרחב הביתי ואת הגברים לממש את זהותם כמפרנסים וכראשי המשפחה. לעומת זאת, בדור השני, בעוד שהדיבור על טיפול משפחתי ממשיך לכוון את הנשים להתמקד בבית למרות כניסתן לשוק העבודה, הוא מכוון גם את הגברים לארגן את חייהם סביב הטיפול בילדים. ואילו בדור השלישי, הדיבור על טיפול משפחתי מכוון את הדוברים להעמיד זהויות מגדריות למבחן, וכתוצאה מכך, דפוס-פעולה ומסלולי-חיים שנתפסו בעבר כמקובעים-מגדרית נתונים כעת לביקורת ולשינוי. זאת למרות שבפועל, ייצוגים מגדריים סטריאוטיפיים ממשיכים להנחות את התנהלותם של המרואיינים. לפיכך, אף על פי שהשינוי בקריאות של המפה המשפחתית מהפריזמה המגדרית לאורך הדורות מסמן צמצום של הפער בין מסלולי-החיים של גברים ונשים, הגבול המגדרי ממשיך להיווצר בדרכים חדשות.

פרק הניתוח הרביעי והאחרון חורג מהסיפורים המשפחתיים של קבוצת ההגירה כדי לבדוק את התרבות הפומבית שלקחה חלק בעיצובם. פרק זה בוחן את הפופולריזציה של שיח תרפויטי בזירה הציבורית

בישראל בשנות השמונים של המאה העשרים דרך תוכנית הטלוויזיה 'קשר משפחתי'. תוכנית זו הייתה הראשונה בישראל שהציגה טיפול במשפחות אמיתיות על המסך בסביבה טלוויזיונית חד-ערוצית, וככזאת, מסתבר שהיא סיפקה משאבים תרבותיים לעבודת הזהות הרגשית של משפחות רבות ממעמד-הביניים הישראלי, בתוכן גם המשפחות שרואיינו עבור מחקר זה. הופעתה של התוכנית משקפת את הפופולריזציה של שיח תרפויטי במרחבים ציבוריים בישראל שהחלה כבר בשנות השבעים. שיבוץ התוכנית בלוח השידורים של ה'טלוויזיה החינוכית' במחצית השנייה של שנות השמונים שיקפה את מחויבותה הן לכינון תחושת השייכות הקולקטיבית-לאומית והן לסגנון חיים אינדיווידואליסטי-ליברלי של מעמד-הביניים. לפיכך, פרק זה עוסק בנקודת התפר שבין תרבות לאומית לתרבות מעמדית, הפעם מנקודת המבט של יצרני התרבות (ולא צרכניה). הוא בוחן כיצד שיח תרפויטי, המסמן השקפת עולם הממוקדת בפרט, משתלב בחברה בעלת אתוס לאומי-אתני המעניק ערך גבוה לקולקטיב (המדינה היהודית והמשפחה היהודית), ולוקח חלק בעיצובן של זהויות לאומיות-אזרחיות (civic/liberal) המעוגנות בתפיסות ליברליות. באופן זה, הפרק מציע הסבר לשינוי בסגנונות הקריאה הדוריים של המפה המשפחתית (במעבר מהדור הראשון לשני) מהפריזמה של התרבות הפומבית בישראל.

הפרק מתבסס על ניתוח דיסקורסיבי של 19 פרקים המייצגים את התמות המרכזיות שנידונו בתוכנית, לצד שני ספרים שנכתבו על ידי רודולף דרייקורס (ששיטתו הפסיכולוגית-חינוכית הופצה בתוכנית) ומאות כתבות שנכתבו על התוכנית ויועציה בעיתונות הארצית. הממצאים מגלים כי התוכנית הציגה את עצמה כפרויקט שחתר לעצב את הזהות הלאומית בשלוש דרכים עיקריות: ראשית, הייעוץ המשפחתי בתוכנית הוצג ככלי הכרחי להצלחת האומה דרך חיזוק יסודותיה הדמוקרטיים. שנית, התוכנית שאפה לספק ייצוגים יומיומיים של 'המשפחה הישראלית' שתרמו להבניית תחושת השייכות הלאומית. ולבסוף, על סמך טקסטים שנכתבו על התוכנית בעיתונות, נדמה שהיא כוננה סביבה קהילה אקטיבית של צופים ובכך המחישה את תפקידה כאתר של התכנסות לאומית. מנקודת מבט רגשית, המיזוג בין תרבות לאומית לתרבות מעמדית בא לידי ביטוי בשני היבטים מרכזיים: ראשית, התוכנית השתמשה בפרקטיקות תרפויטיות (טכניקות לניהול רגשי) לצורך עבודת זהות קולקטיבית (כינון זהות לאומית), תהליך שהתחיל במפגשים של 'מכון אדלר', שהומרו לפורמט טלוויזיוני והוטמעו בסדר היום הלאומי. במסגרת זו, המשפחות התבקשו לחשוף בעיות אישיות ולהבחין בין רגשות הפוגעים בתפקוד התקין והיעיל של הקבוצה לבין רגשות המחזקים את תחושת הלכידות הקבוצתית. שנית, התוכנית הפיצה הון רגשי שנועד להבטיח את עמדתו של מעמד-הביניים ככוח מתחזק בשדה התרבות הישראלי. היא ביקשה לספק למשפחות ממעמד-הביניים כשירויות רגשיות (כגון: שליטה רגשית ומנהיגות דמוקרטית), שאימוצן עשוי היה להעניק לצופים יתרון במרחבי תעסוקה תחרותיים בחברה פוסט-תעשייתית. בד בבד, היא לימדה אותם כיצד להימנע מביטויי רגש העלולים לפגוע בתחושת הלכידות הקבוצתית ומביקורת כלפי יחסי-כוחות בחברה הישראלית. באופן זה, 'קשר משפחתי' קידמה פרקטיקות רגשיות ודגמי זהות שהמחישו ועיצבו השקפת-עולם ליברלית-לאומית, שעיגנה את מקומו המרכזי של מעמד-הביניים בזירה המקומית.

לפיכך, ממצאי הפרק מחזקים את ההשערה כי הופעתה של 'קשר משפחתי' במרחב הציבורי מבטאת נקודת ציון משמעותית בתהליך עיצוב זהותו הלאומית של מעמד-הביניים הישראלי, ושלביטוי רגשות פומביים יש תפקיד מפתח בתהליך זה. על ידי התרגום של שיח תרפויטי להקשר המקומי התוכנית חתרה למנף את תרבות מעמד-הביניים, ודרך כך ביקשה לעצב מחדש את האתוס הלאומי באמצעות השקפה ליברלית. ממצא זה אף מסייע להסביר את הטמעתו של שיח תרפויטי בקבוצת ההגירה הנבחנת החל מן הדור השני. דרך המיזוג בין התרפויטי ללאומי 'קשר משפחתי' ביקשה לתת מענה למתח בין האישי לקולקטיבי שאפיין את סיפורי הדור השני. במובן זה, התוכנית שיקפה ועיצבה את דילמות הזהות של הדור השני (כהורים), בין אם המרואיינים מודעים לכך או לא. באשר לדור השלישי, למרות שעבודת הזהות התרפויטית של הדוברים שוחקת לכאורה את המחויבות הקולקטיבית למשפחה לטובת התמקדות בעצמי, רגשותיו וצרכיו, גם בסיפורים אלה המרואיינים מגוונים על המשפחה ומבקשים להתאים עצמם אליה, באופן שמהדהד את המיזוג בין התרפויטי לקולקטיבי ש'קשר משפחתי' קידמה. פרק זה מעניק אפוא הבנה אחרת של הסביבה התרבותית שעיצבה את סגנונות הקריאה הדוריים במשפחות, ודרך כך, מהווה פתח להרחבת הדיון על המתח בין אינדיווידואליזם ללאומיות בתהליכי התרגום, ההתקבלות וההטמעה של שיח תרפויטי בתרבות הפומבית בישראל.

ארבעת פרקי הניתוח חושפים היבטים משלימים של השינוי התרבותי שהתחולל במשפחות עם חילופי הדורות. הם ממחישים כיצד תהליכים תרבותיים רחבים (התרחבות מעמד-הביניים, אינדיווידואליזציה וגלובליזציה) משתקפים ומתעצבים בעבודת הזהות הרגשית שהמרואיינים מבצעים בסיפורים המשפחתיים. הפרק המסכם של העבודה עורך תיאורטיזציה לממצאים ממבט-על, שבמסגרתה הקריאות הדוריות של המפה המשפחתית מוגדרות כאוריינטציות רגשיות כלפי המציאות, המתפקדות כ'חוש כיוון רגשי' שבאמצעותו המרואיינים מנווטים את חייהם. במסגרת זו, הדיון מארגן מחדש את הממצאים ומתייחס לסגנונות הקריאה הדוריים כאל סגנונות ייחודיים ומקיפים המעצבים מסלולי-חיים דוריים. כל סגנון כזה מסייע בקודים רגשיים שונים המתארגנים יחדיו לכדי דפוס התקשרות בסיסי בין העצמי למשפחה, שלאורו הפרט מפענח את תחושותיו ומנווט את דרכו בעולם. הדיון המסכם מציג את שלושת סגנונות הקריאה הדוריים: **קריאה מגוונת** בדור הראשון, **קריאה לעומתית** בדור השני ו**קריאה רסטורטיבית** בדור השלישי, ומציע הסברים שונים להקשר החברתי והתרבותי שבתוכו הם התפתחו. באופן זה, הוא ממחיש כיצד תהליכים תרבותיים רחבים שחוללו שינויים מהותיים בחברה הישראלית באים לידי ביטוי ברמת המיקרו – באוריינטציות הרגשיות המכוונות מסלולי-חיים דוריים.

לסיכום, מטרתו המרכזית של המחקר הנוכחי היא להראות כיצד תהליכי זהות רגשיים שהתרחשו בתוך קבוצת הגירה 'שקופה' שעברה אקולטורציה מוצלחת בחברה הישראלית שופכים אור על תהליכים תרבותיים רחבים שתרמו להתגבשותו של המיינסטרים הישראלי. המחקר טוען כי לסיפורים משפחתיים יש תפקיד מרכזי בשינוי שהתחולל בקבוצה הנבחנת ושניתוחם מאפשר לחשוף את המורכבות והאמביוולנטיות הכרוכים בהטמעה ובאדפטציה של דפוסי תרבותיים חדשים. כפרקטיקות שגרתיות

לסימון-עצמי המוטמעות בזמן ומקום, סיפורים משפחתיים נתונים להשפעה תרבותית רב-ערוצית, ולפיכך, הם מהווים אתר שבו דפוסים תרבותיים, רגשות וזהויות מתמזגים יחדיו ומכוונים את הדוברים למסלולי-חיים רצויים. המחקר מראה כיצד עבודת זהות רגשית/קריאות דוריות/אוריינטציות רגשיות מחוללים שינוי תרבותי בקבוצה חברתית ובסביבה חברתית לאורך זמן. ולבסוף, הזווית החדשה שהמחקר מציע לבחינת-מיקרו של שינוי תרבותי בקבוצת הגירה שופכת אור על הדינמיקה המורכבת המעצבת את המתח בין אינדיווידואליזם למחויבות קבוצתית במשפחות ממעמד-הביניים הישראלי ואף תורמת למחקרים העוסקים במגבלות האימוץ וההטמעה של שיח תרפויטי במיינסטרים הישראלי.